

#MPΔ2024

Οδηγός Μελέτης

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

«Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση»

ΠΡΟΕΔΡΟΣ:
**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ**

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ:
**ΜΑΡΙΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ**

13-15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2024

*9^η Πανελλήνια Μαθητική Προσομοίωση
των Επιτροπών του ΟΗΕ
για τα δικαιώματα του Ανθρώπου
«Μαθητές σε Ρόλο Διπλωμάτη»*

Επιμέλεια: Ομάδα Ηλεκτρονικής Υποστήριξης ΜΡΔ 2024 Online

Πίνακας Περιεχομένων

1. Καλωσόρισμα του Προεδρείου	2
2. Ιστορική Επισκόπηση: Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού	3
3. Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού: Ρόλος και Αρμοδιότητες	3
4. Τα Άρθρα 28 και 29 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού	4
5. Επεξήγηση Ορολογίας	6
6. Ανάλυση των Άρθρων 28 και 29 με τη βοήθεια των Γενικών Σχολίων της Σύμβασης.	7
7. Ειδικότερα Ζητήματα	9
<i>7.1 Η τεχνολογία και το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση</i>	9
<i>7.2 Η εγκατάλειψη σπουδών και το δικαίωμα στην εκπαίδευση</i>	11
<i>7.3 Ο πόλεμος και το δικαίωμα στην εκπαίδευση</i>	13
8. Ερωτήματα προς τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες	14
9. Ενδεικτικές επιλογές για πρόσθετη μελέτη	15
10. Ηλεκτρονικές Πηγές	15

1. Καλωσόρισμα του Προεδρείου

Αγαπητοί εμπειρογνώμονες,

Είμαστε στην ευχάριστη θέση να σας καλωσορίσουμε στην 9η πανελλήνια μαθητική προσομοίωση «Μαθητές σε ρόλο Διπλωμάτη» και συγκεκριμένα στην Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού.

Τα θέματα τα οποία θα απασχολήσουν την επιτροπή μας σχετίζονται με το γενικό πλαίσιο του δικαιώματος του παιδιού στην εκπαίδευση και ειδικότερα, καλύπτουν επίκαιρα ζητήματα όπως: την πρόσβαση των κοριτσιών στην εκπαίδευση, την ένταξη προσφύγων- μεταναστών σε αυτήν, την καταπολέμηση των ανισοτήτων και τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Ως μέλη της επιτροπής περιμένουμε από εσάς να έρθετε γεμάτοι ενέργεια και διάθεση με ενδιαφέρουσες προτάσεις-λύσεις στα ζητήματα που θα συζητήσουμε.

Στο εγχείρημά σας αυτό, βοήθημά σας, αποτελεί ο παρών Οδηγός Μελέτης, ο οποίος ελπίζουμε να σας προσφέρει τα κατάλληλα ερεθίσματα για προσωπική έρευνα, αναζήτηση ιδεών και εύρεση κατάλληλων προτάσεων για τη λήψη πρόσφορων μέτρων που θα βοηθήσουν στην επίλυση σοβαρών, παγκόσμιων προβλημάτων σχετικών με την εκπαίδευση των παιδιών. Εφοδιαστείτε με δημιουργικές και πρωτότυπες ιδέες, ζήλο και όρεξη για διαπραγματεύσεις και διαλόγους. Ανυπομονούμε να σας γνωρίσουμε!

Καλή επιτυχία με την έρευνα σας και καλή διασκέδαση σε όλους!

Με εκτίμηση,

Αλεξιάκη Αλεξάνδρα, Πρόεδρος

Παπαδόπουλου Άννα, Αντιπρόεδρος

2. Ιστορική Επισκόπηση: Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αποτελεί έναν παγκόσμιο διεθνή οργανισμό, που συστάθηκε από 51 ιδρυτικά κράτη (ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα) στο Σαν Φρανσίσκο στις 26 Ιουνίου του 1945, και τέθηκε σε ισχύ στις 24 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, μετά την κύρωση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών από τα κοινοβούλια των κρατών μελών. Σήμερα αριθμεί 193 κράτη-μέλη.

Οι σκοποί του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών καταγράφονται στο Άρθρο 1 του Χάρτη, με την παράγραφο 3 να εντάσσει σε αυτούς την «ανάπτυξη και ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας».

Βασισμένη στους σκοπούς αυτούς, η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. υιοθέτησε στις 20 Νοεμβρίου 1989 και έθεσε σε ισχύ το Διεθνή Σύμβαση για τα Παιδιά και τα Δικαιώματά τους, το οποίο κατοχυρώνει νομικά στο διεθνές πεδίο μια σειρά θεμελιωδών δικαιωμάτων του παιδιού. Ως διεθνής σύμβαση, δεσμεύει όλα κράτη-μέρη που το έχουν υπογράψει και επικυρώσει. Τη Σύμβαση συνοδεύουν και δυο προαιρετικά πρωτόκολλα, σχετικά με τη συμμετοχή παιδιών σε ένοπλες συγκρούσεις και την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία, και την παιδική πορνογραφία. Στις 19 Δεκεμβρίου 2011, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενέκρινε ένα τρίτο προαιρετικό πρωτόκολλο σχετικά με μια διαδικασία επικοινωνίας, το οποίο θα επιτρέψει σε μεμονωμένα παιδιά να υποβάλουν καταγγελίες σχετικά με συγκεκριμένες παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους, βάσει της Σύμβασης και των δύο πρώτων προαιρετικών πρωτοκόλλων της.

3. Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού: Ρόλος και Αρμοδιότητες¹

Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι ένα όργανο συγκροτούμενο από 18 ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες και προβλέπεται από τη Σύμβαση με σκοπό να

¹ Office of the High Commissioner on Human Rights (χ.χ.). Committee on the Rights of the Child. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc> (Ανακτήθηκε στις 31/10/2020).

επιβλέπει την εφαρμογή των διατάξεων της από τα κράτη μέρη. Όλα τα κράτη μέρη της Σύμβασης οφείλουν να υποβάλλουν τακτικά στην Επιτροπή εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή των δικαιωμάτων της Σύμβασης στο εσωτερικό τους. Στην πράξη, τα κράτη μέρη οφείλουν να προσαρμόσουν τη νομοθεσία τους με τις διατάξεις της Σύμβασης. Αυτές οι εκθέσεις εξετάζονται από την Επιτροπή που στη συνέχεια εκδίδει και αποστέλλει στα ενδιαφερόμενα κράτη μέρη τις «Παρατηρήσεις» της επί αυτών. Συχνά η Επιτροπή ζητά από τα κράτη διευκρινίσεις ή κυρώσεις κι άλλων διεθνών συμβάσεων για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού. Παράλληλα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η Επιτροπή προχώρησε στην υιοθέτηση τριών προαιρετικών Πρωτοκόλλων. Το πρώτο αφορά στην ανάμιξη των παιδιών, κάτω των 18 ετών, στις ένοπλες συρράξεις, ενώ το δεύτερο σχετίζεται με την προστασία των παιδιών από την παιδική εμπορία, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία. Επίσης, η Επιτροπή με την υιοθέτηση του Τρίτου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση το 2014, δύναται να εξετάζει πλέον και ατομικές αναφορές σχετικά με παραβιάσεις των διατάξεων της Σύμβασης. Το Τρίτο Πρωτόκολλο δεν το κύρωσε η Ελλάδα.

4. Τα Άρθρα 28 και 29 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού²

«Άρθρο 28-

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:

a. καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους,

b. ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης,

² Η επίσημη μετάφραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως κυρώθηκε με τον ν.2101/1992. Διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1989/en/18815> (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024).

c. εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στη ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός,

d. καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό,

e. παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος, και σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση.

3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προάγουν και ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαβητισμού στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για το σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.»

«Άρθρο 29-

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:

a. στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του, β. στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, γ. στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του,

δ. στην προετοιμασία του παιδιού για μια υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής,

ε. στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.

- 2. Καμία διάταξη του παρόντος άρθρου ή του άρθρου 28 δεν μπορεί να ερμηνευθεί με τρόπο που να θίγει την ελευθερία των φυσικών ή νομικών προσώπων για τη δημιουργία και τη διεύθυνση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό τον όρο ότι θα τηρούνται οι εκφρασμένες στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου αρχές και ότι η παρεχόμενη στα ιδρύματα αυτά εκπαίδευση θα είναι σύμφωνη με τις ελάχιστες προδιαγραφές που θα έχει ορίσει το Κράτος.

5. Επεξήγηση Ορολογίας

Παιδί: Κατά το άρθρο 1 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού³ ως παιδί ορίζεται κάθε άνθρωπος που δεν έχει ενηλικιωθεί, δηλαδή είναι κάτω των 18 ετών. Αυτό διαφοροποιείται εάν το παιδί υπόκειται σε νομοθεσία που ορίζει πως η ενηλικίωση επέρχεται σε ηλικία διαφορετική από αυτήν των 18 ετών, παραδείγματος χάρη τα 21 έτη. Παρόλα αυτά, στην καθημερινότητα έχει παρατηρηθεί πως ως παιδί εννοείται ο άνθρωπος από τη γέννησή του μέχρι την εφηβεία, δηλαδή μέχρι τα 14 έτη περίπου. Γενικά, αποδεκτός, όμως, ορισμός είναι ο πρώτος, όπως ορίζεται από τη Σύμβαση και άλλες διεθνείς συμβάσεις και εθνικές νομοθεσίες.

Εκπαίδευση: Με τον όρο εκπαίδευση εννοείται το σύνολο των δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στην πνευματική, σωματική και ψυχική ανάπτυξη του ατόμου, μέσα από μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης σε σχολεία ή πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Δικαίωμα: Δικαίωμα είναι η εξουσία που παρέχεται από το νόμο στα πρόσωπα, ώστε να μπορούν να προστατεύσουν και να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους.

Ανθρώπινο Δικαίωμα: Βάση κάθε ανθρώπινου δικαιώματος είναι η Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου⁴ και τα Δύο Σύμφωνα που αποτελούν τη βίβλο των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι παγκόσμια, αλληλένδετα και αλληλοεξαρτώμενα και συνδέονται με την εγγενή

³ Refworld.org, (χ.χ.), Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>. (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024).

⁴ UNHCR, The UN Refugee Agency, (χ.χ.), Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων 1951. Διαθέσιμο στο: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf> (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024).

αξιοπρέπεια και αξία του ατόμου. Τα κράτη που κύρωσαν τις διεθνείς συμβάσεις οφείλουν να τα εφαρμόζουν..

Οικονομική Ανισότητα: Οικονομική ανισότητα είναι η άνιση κατανομή του εισοδήματος και των ευκαιριών μεταξύ διαφορετικών ομάδων της κοινωνίας. Υπάρχουν μεγάλες ποικιλίες οικονομικής ανισότητας, με πιο αξιοσημείωτη την εισοδηματική ανισότητα που μετράται χρησιμοποιώντας την κατανομή του εισοδήματος (το ποσό των χρημάτων που πληρώνονται οι άνθρωποι) και την ανισότητα πλούτου που μετριέται χρησιμοποιώντας την κατανομή του πλούτου (το ποσό του πλούτου που κατέχουν οι άνθρωποι).⁵

6. Ανάλυση των Άρθρων 28 και 29 με τη βοήθεια των Γενικών Σχολίων της Σύμβασης⁶.

Η υιοθέτηση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού στηρίχθηκε στην ανάγκη αναγνώρισης και ανάπτυξης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των δικαιωμάτων του παιδιού. Κεντρικό ρόλο στη πραγμάτωση και υποστήριξη αυτής της βασικής αξίας της Σύμβασης, διαδραματίζει ο εκπαιδευτικός μηχανισμός και συγκεκριμένα οι στόχοι που αυτός εξυπηρετεί. Για αυτό στο άρθρο 29 ορίζονται οι πέντε βασικοί στόχοι της εκπαίδευσης, οι οποίοι είναι ικανοί να διασφαλίσουν όχι μόνο την ουσιαστική διάσταση του δικαιώματος αλλά και την ποιοτική του διάσταση που αντανακλά τα δικαιώματα και την εγγενή αξιοπρέπεια του παιδιού.

Συγκεκριμένα οι στόχοι που ορίζονται στο άρθρο 29 περιλαμβάνουν: α. την ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, β. την ανάπτυξη του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γ. την καλλιέργεια μιας ενισχυμένης αίσθησης ταυτότητας και ένταξης, δ. την προώθηση της κοινωνικοποίησης και της αλληλεπίδρασή του με άλλους αλλά και ε. με το περιβάλλον. Με το εν λόγω άρθρο, γίνεται αντιληπτός ο βασικός προσανατολισμός του δικαιώματος στην εκπαίδευση, που ξεπερνά τα όρια της

⁵ American Psychological Association: Economic Inequality (χ.χ). Διαθέσιμο στο: <https://www.apa.org/topics/economic-inequality> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).

⁶ Convention on the Rights of the Child: General Comment no.1 (2001). Διαθέσιμο στην ελληνική γλώσσα στο Π Νάσκου-Περράκη Δικαιώματα του Παιδιού, σελ., 453-462 και στο: docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6OkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsiQq18gX5Zxh0cOqSRzx6Ze%2F9ZHeLGwBpr0TgNk7n2KwvLTyUpYZrr02J%2F7DotFSXC1163SvWWMYMe2Uzx3UWymY%2BEdPniS4yfn%2F9OXI938X. (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)

σχολικής εκπαίδευσης και στηρίζεται στην ολιστική ενδυνάμωση του παιδιού, στον εξοπλισμό του με εχέγγυα και δεξιότητες για την ενήλικη ζωή του, και στη πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων και των ικανοτήτων του. Πάνω σε αυτές τις αξίες θα πρέπει να οικοδομείται ο εκπαιδευτικός μηχανισμός για να διαπλάσει ανθρώπους ικανούς να αντιμετωπίσουν τα σύγχρονα παγκόσμια και εθνικά προβλήματα.

Η παράγραφος 1 του άρθρου 29 δεν αποτελεί μια στείρα αποτύπωση των αρχών και στόχων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά πολύ περισσότερο αντικατοπτρίζει τις ακόλουθες αξιακές διαστάσεις και πτυχές της. Αρχικά, τονίζεται ο σπουδαίος ρόλος της εκπαίδευσης ως υπεύθυνης για την συνανάπτυξη όλων των δικαιωμάτων και των αξιών του παιδιού. Η εκπαίδευση συνιστά το ηθικό περιβάλλον μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η ανάπτυξη, η ενσωμάτωση και η αλληλεπίδραση όλων των δικαιωμάτων του.

Εκφράζεται, επίσης, η σημασία που αποδίδεται στον τρόπο με τον οποίο προάγεται το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, οι εκπαιδευτικές διαδικασίες αλλά και οι παιδαγωγικές μέθοδοι, θα πρέπει να παρέχονται με τέτοιο τρόπο που να σέβονται την εγγενή αξιοπρέπεια του παιδιού και τα αυστηρά όρια πειθαρχίας που αντικατοπτρίζονται στο άρθρο 28 παράγραφος 2, να επιτρέπουν την ελεύθερη ανάπτυξη και άσκηση των δικαιωμάτων του καθώς και να προωθούν τη μη βία στο σχολείο.

Στην ίδια παράγραφο υπογραμμίζεται ο παιδοκεντρικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, βασικός στόχος της οποίας πρέπει να συνιστά η ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων, των ικανοτήτων του κάθε παιδιού, καθώς και η ανάδειξη των μοναδικών χαρακτηριστικών, ενδιαφερόντων, και μαθησιακών αναγκών του. Το πρόγραμμα σπουδών πρέπει να έχει άμεση σχέση με το κοινωνικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό και οικονομικό πλαίσιο του παιδιού, με τις παρούσες και μελλοντικές του ανάγκες, να λαμβάνει πλήρως υπόψη τις εξελισσόμενες ικανότητες του παιδιού και να στοχεύει στον εξοπλισμό του με τις βασικές δεξιότητες ζωής, όπως η ικανότητα λήψης ισορροπημένων αποφάσεων, επίλυσης καθημερινών προβλημάτων και ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων. Στον παιδοκεντρικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης περιλαμβάνεται η προώθηση της κατανόησης των διαφορών, και αμοιβαίας αλληλεπίδρασης όλων

των πτυχών των διακρίσεων, των προκαταλήψεων, του ρατσισμού, των φυλετικών διακρίσεων, της ξενοφοβίας και της σχετικής μισαλλοδοξίας.

Σημαντικός είναι και ο γενικός στόχος της εκπαίδευσης, που είναι η μεγιστοποίηση της ικανότητας και των ευκαιριών του παιδιού να συμμετέχει πλήρως και υπεύθυνα σε μια ελεύθερη κοινωνία, η καλλιέργεια δηλαδή μιας ανθρώπινης ατμόσφαιρας που επιτρέπει την διάπλαση του χαρακτήρα και της εξωστρέφειας τους σύμφωνα με τις εξελισσόμενες ικανότητές τους.

Στη παράγραφο 1, προωθείται και ενισχύεται το φάσμα των ειδικών ηθικών αξιών που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης για την ειρήνη, την ανεκτικότητα και τον σεβασμό για το φυσικό περιβάλλον, με έναν ολοκληρωμένο και ολιστικό τρόπο. Η εκπαιδευτική διαδικασία στο σημείο αυτό συμπληρώνει τον ρόλο της οικογένειας, μεταδίδοντας στα παιδιά τις αξίες της ειρήνης, του διαλόγου και της κοινωνικής αρμονίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 29, η συμβολή της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην προώθηση όλων των άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την κατανόηση του αδιαίρετου τους είναι σπουδαία. Για αυτό και η αποτυχία της εκπαίδευσης να εκπληρώσει τον ανθρωποκεντρικό της ρόλο, προθώντας την κατανόηση των αξιών που αναγνωρίζονται σε αυτό το άρθρο, υπονομεύει την ικανότητα ενός παιδιού να συμμετέχει πλήρως και υπεύθυνα σε μια ελεύθερη κοινωνία.

Καθίσταται λοιπόν σαφές, ότι η αποτελεσματική προώθηση του άρθρου 29 παράγραφος 1, απαιτεί τη θεμελιώδη αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών ώστε αυτά να υπηρετούν και να πραγματώνουν τους διάφορους στόχους της εκπαίδευσης, που αφορούν τόσο την ολιστική καλλιέργεια του χαρακτήρα και των δεξιοτήτων του παιδιού, όσο και την διάδοση της ελευθερίας και του πνεύματος της κατανόησης, της ειρήνης, της ανεκτικότητας, της ισότητας των φύλων και της φιλίας μεταξύ όλων των λαών, εθνικών, και θρησκευτικών ομάδων. Για αυτό και η αποτύπωση των βασικών στόχων της εκπαίδευσης στο άρθρο 29 αποτελεί μία διεθνή συμφωνία μεταξύ των κρατών που ξεπερνά τα όρια της θρησκείας, του έθνους και του πολιτισμού και προσανατολίζει τον εκπαιδευτικό μηχανισμό σε ένα ευρύ φάσμα αξιών.

7. Ειδικότερα Ζητήματα

7.1 Η τεχνολογία και το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση

Το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση αναγνωρίζεται από το άρθρο 28 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού ως θεμελιώδες νόμιμο δικαίωμα που απολαμβάνει αδιάκριτα κάθε παιδί στο κόσμο. Είναι χαρακτηριστικό ότι η “Διακήρυξη Χιλιετίας” του ΟΗΕ καλούσε τα κράτη να διασφαλίσουν την ολοκλήρωση του πρωτοβάθμιου προγράμματος των σπουδών από όλα τα παιδιά του κόσμου.⁷

Η πανδημία του Covid-19 ανέδειξε τις τεχνολογικές λύσεις ως ένα παγκόσμιο εργαλείο, κατάλληλο για όλες τις καταστάσεις, συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης. Σε αυτό το σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον, όπου η τεχνολογία έχει καταστεί αναπόφευκτη μορφή προόδου, η εισαγωγή της στα σχολεία επιτάσσεται από την ανάγκη προσαρμογής του εκπαιδευτικού μηχανισμού στις τρέχουσες κοινωνικές και τεχνολογικές επιταγές. Τα κυριότερα σημεία αυτής της πρωτοβουλίας ως την εισαγωγή ηλεκτρονικών υπολογιστών στο σχολικό περιβάλλον, την υβριδική ή και εξ ολοκλήρου απομακρυσμένη διδασκαλία, την χρησιμοποίηση νέων τεχνολογικών και διαδικτυακών πλατφορμών καθώς και την ψηφιακή μορφή της παροχής του διδακτικού και βιβλιογραφικού υλικού.⁸

Η πρόσβαση στην ψηφιακή τεχνολογία θεωρείται πλέον μέρος του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Ακριβέστερα, ο Ειδικός Εισηγητής για το δικαίωμα στην εκπαίδευση υποστήριξε πρόσφατα ότι «η εφαρμογή του δικαιώματος στην εκπαίδευση πρέπει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων των ατόμων να έχουν πρόσβαση, να κυριαρχούν και να χρησιμοποιούν την τεχνολογία ως εργαλείο ενδυνάμωσης για να είναι ενεργά μέλη της κοινωνίας».⁹

⁷ United Nations: Can Education be mobile? (χ.χ) Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/en/chronicle/article/can-education-be-made-mobile> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).

⁸ Unesco (2023): Global Education Monitoring Report 2023. Technology in education: A TOOL ON WHOSE TERMS? (σελ. 126-142) Διαθέσιμο στο: https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p:usmarcdef_0000385723&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_6afff820-3951-4702-bb7f-3293cdd981cd%3F_%3D385723eng.pdf&updateUrl=updateUrl1833&ark=/ark:/48223/pf0000385723/PDF/385723eng.pdf.multi&fullScreen=true&locale=en#p150 (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).

⁹ United Nations: Human Rights Council 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5032-impact-digitalization-education-right-education>. (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024)

Μολονότι η προοπτική του νέου ψηφιακού σχολείου ηγεί αισιόδοξα στον αγώνα της πρόσβασης όλων των παιδιών στην εκπαίδευση, εντούτοις ο νέος αυτός τρόπος διδασκαλίας ενέχει νέους κινδύνους για τα δικαιώματα των παιδιών. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, σχεδόν το ένα τρίτο των μαθητών δεν είχε αποτελεσματική πρόσβαση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση καθώς μόνο το 40% των δημοτικών σχολείων παγκοσμίως έχουν επί του παρόντος πρόσβαση στο Διαδίκτυο.

Από τα παραπάνω ανακύπτει το πρόβλημα το δίκαιης πρόσβασης στη τεχνολογία, το οποίο εξελίσσεται σε πρόβλημα δίκαιης πρόσβασης στην εκπαίδευση. Οι απαιτούμενες συσκευές καλής ποιότητας, η ανάγκη εγκατάστασης υποδομών ηλεκτρικής ενέργειας, τηλεπικοινωνιών και λογισμικών συστημάτων καθώς και το μεγάλο κόστος αυτής της επένδυσης, υπερβαίνει τις δυνατότητες και τον προϋπολογισμό πολλών χωρών, πόλεων αλλά και οικογενειών.¹⁰

Παρατηρείται λοιπόν, πως η άνιση πρόσβαση στην τεχνολογία οδηγεί με την σειρά της στην άνιση πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση, δεδομένου ότι δεν μπορούν όλες οι χώρες, οι πόλεις ή οι οικογένειες να ανταπεξέλθουν στις νέες οικονομικές απαιτήσεις. Η πραγμάτωση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, ιδίως σε μια εκπαίδευση καλής ποιότητας, που εκπληρώνει την ανθρωποκεντρική και παιδοκεντρική της διάσταση είναι ένα παγκόσμιο ζήτημα που απαιτεί παγκόσμιες κινητοποιήσεις και τις κοινές προσπάθειες των κρατών, των φορέων χάραξης πολιτικής και της κοινωνίας των πολιτών.

7.2 Η εγκατάλειψη σπουδών και το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Οι οικονομικές ανισότητες στον τομέα της εκπαίδευσης αποτελούν ένα από τα πιο σοβαρά και επίμονα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες σήμερα. Η πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση αποτελεί αρκετές φορές καθοριστικό παράγοντα για την εξέλιξη και την ευημερία ενός ατόμου, όμως οι οικονομικές συνθήκες μπορούν να δημιουργήσουν σημαντικά εμπόδια.

Συχνά, μαθητές από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος ή προερχόμενοι από τριτοκοσμικές χώρες αντιμετωπίζουν περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους που

¹⁰ Βλ. υποσημείωση 7

θεωρούνται απαραίτητοι για την εκπαιδευτική τους πρόοδο. Αυτοί οι πόροι περιλαμβάνουν σύγχρονα σχολικά βιβλία, υπολογιστές, κατάλληλη στέγαση και φροντιστηριακή υποστήριξη. Παράλληλα, η έλλειψη χρημάτων δύναται να οδηγήσει και σε χαμηλή ποιότητα εκπαίδευσης ή εγκατάλειψη αυτής λόγω υποχρηματοδότησης των δημόσιων σχολείων στις φτωχότερες περιοχές, όπου το εκπαιδευτικό προσωπικό και οι υποδομές είναι ανεπαρκείς¹¹.

Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» έθεσε τον στόχο της μείωσης του ποσοστού των νέων ηλικίας 18 έως 24 ετών που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση σε κάτω από 10 %. Το 2016 εξακολουθούσαν να υπάρχουν σε όλη την Ευρώπη πάνω από 4 εκατομμύρια άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο. Μόνο το 45 % περίπου εξ αυτών εργάζονται. Οι νέοι που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Η πρόσφατη ραγδαία αύξηση της εισροής προσφύγων και μεταναστών δυσχέρανε ακόμη περισσότερο την ενσωμάτωση μαθητών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών και τη στήριξή τους για την απόκτηση των απαραίτητων δεξιοτήτων και ικανοτήτων¹².

Το αποτέλεσμα αυτών των ανισοτήτων είναι η αναπαραγωγή του κοινωνικοοικονομικού χάσματος από γενιά σε γενιά. Οι μαθητές που ξεκινούν από μειονεκτική οικονομική θέση έχουν λιγότερες πιθανότητες να αποκτήσουν τα προσόντα που απαιτούνται για την εξασφάλιση υψηλότερα αμειβόμενων θέσεων εργασίας, οδηγώντας σε έναν φαύλο κύκλο φτώχειας και περιορισμένων ευκαιριών¹³.

Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα αυτό, απαιτούνται αποτελεσματικές και στοχευμένες λύσεις που να προωθούν την ισότητα στην εκπαίδευση. Το συγκεκριμένο πλαίσιο μέριμνας περιλαμβάνει ουσιαστική στήριξη σε σχολεία που εξυπηρετούν

¹¹ Unicef (2020): Addressing the learning crisis: An urgent need to better finance education for the poorest children. Διαθέσιμο στο: <https://www.unicef.org/media/63896/file/Addressing-the-learning-crisis-advocacy-brief-2020.pdf>. (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)

¹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Θεματικό Ενημερωτικό Δελτίο Του Ευρωπαϊκού Εξάμηνου, Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο (χ.χ). Διαθέσιμο στο: https://commission.europa.eu/document/download/e8ff6675-b7a9-49e1-b110-38430c4fcd43_el?filename=european-semester_thematic-factsheet_early-school-leavers_el.pdf (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).

¹³ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2015). Κοινοβουλευτική ερώτηση - E-005712/2015: Η αναγκαιότητα κάλυψης του κοινωνικού και οικονομικού χάσματος μεταξύ Βορρά-Νότου στην ΕΕ. Διαθέσιμο στο: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2015-005712_EL.html (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)

οικονομικά ασθενέστερες κοινότητες. Απαιτούνται δράσεις ώστε να εξασφαλιστεί ότι κάθε παιδί, ανεξάρτητα από την οικονομική του κατάσταση, έχει τις ίδιες ευκαιρίες για μάθηση και ανάπτυξη και ότι έχουμε πιθανότητες να μειώνεται σταδιακά το ποσοστό των παιδιών που εγκαταλείπει την εκπαίδευση.

7.3 Ο πόλεμος και το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Ο πόλεμος συνιστά ίσως την μεγαλύτερη πρόκληση για την πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση. Οι συγκρούσεις και οι ένοπλες αντιπαραθέσεις επηρεάζουν βαθιά τα εκπαιδευτικά συστήματα και περιορίζουν την ικανότητα των παιδιών να απολαμβάνουν το θεμελιώδες δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η προστασία του δικαιώματος αυτού εν καιρώ πολέμου αποτελεί μια πολυσύνθετη διαδικασία που απαιτεί συντονισμένες δράσεις από τις κυβερνήσεις, τις διεθνείς οργανώσεις και τις τοπικές κοινότητες.

Ο πόλεμος επηρεάζει την πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση με διάφορους τρόπους. Πρώτον, καταστρέφει τις υποδομές εκπαίδευσης, όπως σχολεία και πανεπιστήμια. Σύμφωνα με τη UNICEF, από το 2014 έως το 2018, περισσότερα από 13.000 σχολεία σε χώρες όπως η Συρία, το Ιράκ, η Υεμένη και η Λιβύη έχουν καταστραφεί ή υποστεί σοβαρές ζημιές λόγω συγκρούσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άμεση διακοπή των εκπαιδευτικών διαδικασιών και την έλλειψη ασφαλών χώρων μάθησης¹⁴.

Είναι γνωστό ότι ο πόλεμος οδηγεί σε εκτοπισμούς πληθυσμών. Τα παιδιά που εκτοπίζονται λόγω πολέμου χάνουν την πρόσβαση στην εκπαίδευση είτε επειδή τα σχολεία στους καταυλισμούς προσφύγων είναι υπερπλήρη είτε επειδή δεν υπάρχουν εκπαιδευτικές δομές. Έκθεση της UNESCO αναφέρει ότι περίπου 35 εκατομμύρια παιδιά σε περιοχές συγκρούσεων βρίσκονται εκτός σχολείου, αριθμός που αντιστοιχεί σε περίπου το 22% των παιδιών αυτών των περιοχών¹⁵.

Η διασφάλιση του δικαιώματος στην εκπαίδευση εν καιρώ πολέμου είναι θεμελιώδους σημασίας για την προστασία των παιδιών και των νέων από τις ψυχολογικές και

¹⁴ Unicef: Education under attack (χ.χ). Διαθέσιμο στο: <https://www.unicef.org/education-under-attack> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).

¹⁵ Unicef (2021): Global education monitoring report, 2021/2: non-state actors in education: who chooses? who loses? Διαθέσιμο στο: <https://gem-report-2021.unesco.org/> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)

κοινωνικές συνέπειες της σύγκρουσης. Σε περιόδους πολέμου, τα σχολεία λειτουργούν ως χώροι σταθερότητας και ασφάλειας, προσφέροντας στα παιδιά μια αίσθηση κανονικότητας και προστασίας από την καθημερινή βία.

Παράλληλα, η εκπαίδευση ενισχύει τη δυνατότητα μιας κοινωνίας να ανακάμψει και να οικοδομήσει ειρήνη μετά το πέρας της σύγκρουσης. Μέσα από την πρόσβαση στη μάθηση, οι νέοι αποκτούν γνώσεις και αξίες που προάγουν την κοινωνική συνοχή, τη δικαιοσύνη και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η εκπαίδευση αποτελεί το θεμέλιο για τη δημιουργία ενός μελλοντικού πληθυσμού ικανού να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης και να προάγει τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη δημοκρατία. Με αυτόν τον τρόπο, η εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του πολέμου δεν είναι μόνο δικαίωμα, αλλά και απαραίτητη επένδυση για την ειρηνική και σταθερή ανάπτυξη μιας χώρας.

Με βάση τα παραπάνω φαίνεται ότι ο πόλεμος αποτελεί μια σοβαρή απειλή για το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση, όμως υπάρχουν τρόποι για να διαφυλαχθεί αυτό το δικαίωμα ακόμα και σε δύσκολες συνθήκες. Η διεθνής κοινότητα, οι κυβερνήσεις, οι τοπικές κοινωνίες και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να συνεργαστούν για την προστασία και την προώθηση της εκπαίδευσης ως μέσο για την οικοδόμηση μιας ειρηνικής και βιώσιμης κοινωνίας.

8. Ερωτήματα προς τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες

1. Πως θα μπορούσε να εξασφαλιστεί η ισορροπία στην εισαγωγή της τεχνολογίας στα σχολεία χωρίς αυτή να παρεμποδίζει το δικαίωμα των παιδιών για ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση; Πως θα μπορούσαν τα κράτη μέρη να βοηθήσουν τα κράτη με αργή τεχνολογική ανάπτυξη και ελλειπείς τεχνολογικές υποδομές;
2. Τι είδους μέτρα θα μπορούσαν να λάβουν τα κράτη μέρη ώστε να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της εγκατάλειψης του σχολείου από τους μαθητές; Πώς μπορούν να καθιερώσουν προγράμματα σπουδών, προσιτά σε όλους, ώστε το οικονομικό υπόβαθρο να μην επηρεάζει την πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση;

3. Σε περιόδους πολεμικών συγκρούσεων και κρίσεων, πώς θα μπορούσαν να υλοποιηθούν ουσιαστικά όσα αναφέρονται στα άρθρα 28 και 29 ώστε να επιτευχθεί η ακώλυτη και διαρκής πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση;

9. Ενδεικτικές επιλογές για πρόσθετη μελέτη

- Νάσκου - Περράκη Π., Τα Δικαιώματα του Παιδιού , τ. 4ος, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2023
- Επίσημος ιστότοπος της ΕΕ. Παγκόσμια σύνοδος κορυφής για την εκπαίδευση: καίρια συνεισφορά της «Ομάδας Ευρώπη» στην Παγκόσμια Σύμπραξη για την Εκπαίδευση ύψους 1,7 δισ. Ευρώ. Διαθέσιμο στο : <https://bit.ly/3nwPj8W> (Ανακτήθηκε στις 26/10/2022) .
- Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού (2020). Δήλωση του Προεδρείου του ENOC - Τα Δικαιώματα του Παιδιού στο πλαίσιο της επιδημικής έξαρσης του COVID-19 Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3EqmMZG> (Ανακτήθηκε στις 26/10/2022). Η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι 17 στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης https://hellenicaid.mfa.gr/media/images/docs/Agenda_2030.pdf (Ανακτήθηκε στις 26/10/2022).
- Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ (2020). 24 Οκτωβρίου – 75η επέτειος ΟΗΕ. Αντόνιο Γκουτέρες: Τα Ηνωμένα Έθνη ανήκουν σε εσάς. Στον κόσμο μας σήμερα, έχουμε ένα κοινό εχθρό. Τον COVID-19. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/30Z6CrX> (Ανακτήθηκε στις 30/10/2022).
- United Nations- UN Chronicle, “Recognizing and Overcoming Inequity in Education”, διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/en/un-chronicle/recognizing-and-overcoming-inequity-education> (Ανακτήθηκε στις 20/10/2022).

10. Ηλεκτρονικές Πηγές

- Office of the High Commissioner on Human Rights (χ.χ.). Committee on the Rights of the Child. Διαθέσιμο στο:

- <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx> (Ανακτήθηκε στις 31/10/2020)
- Η επίσημη μετάφραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως κυρώθηκε με τον ν.2101/1992. Διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1989/en/18815> (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024).
 - Refworld.org, (χ.χ.), Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>. (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024).
 - UNHCR, The UN Refugee Agency, (χ.χ.), Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων 1951. Διαθέσιμο στο: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf> (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024).
 - American Psychological Association: Economic Inequality (χ.χ). Διαθέσιμο στο: <https://www.apa.org/topics/economic-inequality> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).
 - Convention on the Rights of the Child: General Comment no.1 (2001). Διαθέσιμο στο: docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsiQql8gX5Zxh0cQqSRzx6Ze%2F9ZHeLGwBpr0TgNk7n2KwvLTyUpYZrr02J%2F7DotFSXC1l63SyvWMYMe2Uzx3UWvmY%2BEdPniS4vfn%2F9OXI938X. (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)
 - United Nations: Can Education be mobile? (χ.χ) Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/en/chronicle/article/can-education-be-made-mobile> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).
 - Unesco (2023): Global Education Monitoring Report 2023. Technology in education: A TOOL ON WHOSE TERMS? (σελ. 126-142) Διαθέσιμο στο: https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdf_0000385723&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_6afff820-3951-4702-bb7f-3293cdd981cd%3F_%3D385723eng.pdf&updateUrl=updateUrl1833&ark=/ark:/48223/pf0000385723/PDF/385723eng.pdf.multi&fullScreen=true&locale=en#p150 (Ανακτήθηκε στις 30/08/3034).

- United Nations: Human Rights Council 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5032-impact-digitalization-education-right-education>. (Ανακτήθηκε στις 13/09/2024)
- Unicef (2020): Addressing the learning crisis: An urgent need to better finance education for the poorest children. Διαθέσιμο στο: <https://www.unicef.org/media/63896/file/Addressing-the-learning-crisis-advocacy-brief-2020.pdf>. (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Θεματικό Ενημερωτικό Δελτίο Του Ευρωπαϊκού Εξάμηνου, Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο (χ.χ). Διαθέσιμο στο: https://commission.europa.eu/document/download/e8ff6675-b7a9-49e1-b110-38430c4fcd43_el?filename=european-semester_thematic-factsheet_early-school-leavers_el.pdf (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2015). Κοινοβουλευτική ερώτηση - E-005712/2015: Η αναγκαιότητα κάλυψης του κοινωνικού και οικονομικού χάσματος μεταξύ Βορρά-Νότου στην ΕΕ. Διαθέσιμο στο: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2015-005712_EL.html (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)
- Unicef: Education under attack (χ.χ). Διαθέσιμο στο: <https://www.unicef.org/education-under-attack> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024).
- Unicef (2021): Global education monitoring report, 2021/2: non-state actors in education: who chooses? who loses? Διαθέσιμο στο: <https://gem-report-2021.unesco.org/> (Ανακτήθηκε στις 30/08/2024)